

Johan Lindgren och Magnus Wennerhag

Sociala rörelser, mångfald och enhet

– en kommentar med nedslag i två sociala forum

wro-demonstrationerna i Seattle, i månadsskiftet november-december 1999, har inte bara uppmärksammats som det mediala genombrottet för en ny rörelse, utan även för den form som protesterna tog och för hur de olika protesterande grupperna förhöll sig till varandra. En mångfacetterad protestform möjliggjorde ett sammanflöde av disparata politiska kamper. Denna händelse har ofta illustrerats med bilden av de sköldpaddekostymerade miljöaktivisterna som på Seattles gator gjorde gemensam sak med fackligt aktiva transportarbetare (»Teamsters«), trots att dessa grupper tidigare sett sig stå i motsättning till varandra. Forna trätor tycktes lösas upp och kraften kanaliserades

i stället mot ett gemensamt problem (»globaliseringen«), eller snarare mot det som upplevdes vara roten till en rad disparata problem (miljöförstöring, privatiseringar, arbetslöshet, och så vidare...). Samtidigt behöll de olika rörelserna, organisationerna och nätverken sin särart, sina olika politiska agendor och sina olika sätt att bedriva politik.

Det är denna frågeställning som de sociala rörelseforskarna Massimiliano Andretta, Donatella della Porta, Lorenzo Mosca och Herbert Reiter rör sig runt, i föregående texts diskussion om hur en rad olikartade politiska aktörer lyckades göra gemensam sak under protesterna mot G8 i Genua juli 2001. De frågor som dessa forskare uppmärksam-

mar – i en konkret analys av ett socialt forum och dess aktörer – är inte nya. Hur politisk och social mångfald inom en rörelse förhåller sig till rörelsens förståelse att agera enat har sedan länge varit en central fråga inom såväl teorier om sociala rörelser som inom rörelsernas egna diskussioner. Vi kommer i denna text att sätta Andretta, della Porta med fleras text i relation till några centrala rörelseteoretiker. Dessutom kommer vi att relatera Genuaundersökningen till en liknande svensk undersökning, som vi själva nyligen har varit med om att genomföra.

* * *

Att kollektiva politiska aktörer kan formuleras – inte enbart på grund av maktens medvetna ingrepp, utan även utanför makten, i opposition mot den – är en erfarenhet i det moderna samhället som under mitten av 1800-talet även blir en fråga för samhällsteoretiker. Arbetarnas organisering gav upphov till de första försöken att mer systematiskt förstå kollektivt politiskt handlande, dess orsaker och dess effekter. Det var i relation till detta fenomen som begreppet »sociala rörelser« skapades.¹

För den runt förra sekelskiftet verkssamma sociologen (och socialisten)

Werner Sombart, som var tydligt inspirerad av Marx, är det fråga om den sociala rörelsen, i bestämd form singularis. Det handlar om en rörelse som utgjordes av en viss social klass, det sociala uttrycket för en grundläggande konflikt mellan arbete och kapital. Teorin beskrev inte bara en klass utsatt för ett förtryck, utan även dess sätt att organisera sig själv, dess rörelse mot befrielse:

Socialism i ordets här brukade mening är den moderna sociala rörelsens andliga produkt. Denna rörelse åter är alla proletäriska emancipationssträfvandens sammanfattning, dvs av sträfvandena hos en af vår tids sociala klasser.²

Det intressanta med Sombart i detta sammanhang är att han framstår som ett paradigmatiskt uttryck för den bild av arbetarrörelsens sätt att organisera sig som ett enhetligt och homogent subjekt, som sedan kommit att dominera sociala rörelseteoriers och rörelseteoretikers intresse för och bejakande av mångfald inom och mellan rörelser.

I likhet med Marx såg Sombart inte arbetarrörelsen som blott ett särintresse, utan som bäraren av en nödvändig evolution av det moderna samhället.³

1. Den som först använder sig av begreppet »social rörelse« är den tyske hegelianske samhällsvetaren Lorenz von Stein, i sin studie från 1850 om klass och social rörelse i Frankrike. Se Håkan Thörn, *Modernitet, sociologi och sociala rörelser* (1997), s 53–56.

2. Werner Sombart, *Socialism och social rörelse* (1911), s 3.

3. Thörn (1997), s 64.

Det tycks emellertid finnas en skillnad i hur de uppfattar kopplingen mellan rörelsens mål och aktivisternas levnadsförhållanden och kampmetoder. Hos Marx betonas förvisso arbetarklassens kollektiva levnadssituation. De snarlika sociala och arbetsmässiga förhållandena gör enskilda arbetare till en »klass i sig«, vilket är en förutsättning för att denna klass ska bli en samhällsförändrande »klass för sig själv« – det vill säga ett enhetligt subjekt som kan agera politiskt.⁴ Men när det gäller rörelsens slutmål, kommunismen, betonas inte det enhetliggörande som kampen antas förutsätta. Det kommunistiska samhället beskrivs i stället som »en fri association vari envars fria utveckling är förutsättningen för allas fria utveckling«.⁵ Kapitalismen anses omöjliggöra verklig frihet och gemenskap. Men klassgemenskapens politiska organisering möjliggör ett upphävande av såväl kapitalism som uppdelning i klasser och det ofria lönearbetet. Enhetliggörandet är fundamentalt i kampen, men inte för utopin.

Hos Sombart är det däremot just denna moderniseringens homogenisering av levnadsförhållanden, och arbetarnas kapacitet att genom självorganisering anpassa sig till denna, som ses som det centrala elementet i kampen.

Hvad kapitalismen i storstäderna och industricentrerna kastar samman i en hop, är en odelad massa af individer, som helt och hållet ha brutit med det förflutna, som blifvit lösta från de gamla gemenskapsbanden, från hem, by och släkt och med sina gamla ideals bankrutt börja ett nytt lif. Deras enda hållpunkt är kamraten, som delar samma öde, som lika litet betyder något som individ och som äfven lika litet tillhör ännu en historisk organisation. Till honom sluter han sig, blir kamrat och så uppstår en skara kamrater, för hvilken framför allt ett är kännetecknande – *icke den enskildes säregenhet, icke den gemensamma traditionen, utan mängden, massprägeln*.⁶

Det är »kärleken till massan« och den sociala produktionens »tendens till en kommunistisk levnadsordning« som är »den sociala rörelsens«, det vill säga arbetarrörelsens, specifika drag och historiska mission. Sombart talar om »en väldig förstärkning af massaktmedvetandet hos den enskilde och ett gynnande och främjande af alla mass-etiska känslor, som under striden växa ut till klass-etiska postulat«⁷. Rörelsen har inte bara sin uppkomst i homogena förhållanden inom produktionen. Dess organisering fullkomnar denna homogene-

4. Karl Marx, »Filosofins elände« (1847), ur *Skrifter i urval. Filosofiska skrifter* (1978), s 354.

5. Karl Marx och Friedrich Engels, *Kommunistiska manifestet* (1848/1986), s 39.

6. Sombart, s 12. Vår kursivering.

7. *Ibid*, s 13.

nisering, och leder till skapandet av en ny, helt och hållet kollektiv människa, redo för ett kollektivt produktionssätt. Utopin är det kollektivistiskt socialistiska samhället. Andra former av organisering ses av Sombart som mindre relevanta att studera, då de inte har samma kvaliteter som arbetarrörelsen, och då de riskerar att stå i vägen för denna enhetliga rörelse mot socialism.

På ett liknande sätt som arbetarrörelsens formering, det sena 1800-talets kapitalistiska produktionsordning och övergången till det fordistiska masssamhället var utgångspunkten för Sombart, kom begreppet innebörd senare att färgas av andra rörelseformeringar och samhällsförändringar.

Den franske sociologen Alain Touraine, vars teorier kommit att bli viktiga för senare tids forskning om sociala rörelser, såg i sextioalets pluralistiska och spretande rörelseaktivism ett epokgörande skifte föranlett av förändringar i samhälleliga produktions- och maktförhållanden – på rörelseplanet översatt till den gamla rörelsens (arbetarrörelsens) nedgång och uppkomsten av »nya sociala rörelser«. Denna rörelse föranleddes av övergången till en postindustriell ordning, där den primära kampen inte längre stod mellan kapital och arbete utan mellan teknokratiska eliter och nya sociala rörelser. Kampen handlade om makten över kunska-

pen och teknologin, om identiteter och symboler, som syftade till självstyrande och egalitära samhällsinstitutioner snarare än hierarkiska och elitkontrollerade.⁸

Touraines ambition att röra sig bortom tidigare rörelsestudier – där rörelsemobiliseringar setts som *en* process som med nödvändighet utgår från *en* enhetligt artikulerad rörelseidentitet – blir ett sätt att försöka handskas med frågan om hur heterogenitet låter sig samsas med enhet, när en rörelse formeras. Detta försök till trots tycks Touraine ändå hamna i en syn på de »nya sociala rörelserna« som förutsätter att det finns en central konflikt och en central rörelseaktör. Även om det postindustriella kunskapsamhällets rörelser, till skillnad från industrisamhällets, kännetecknas av en heterogenitet sprungen ur olikartade konflikter så finns det en konflikt som dominerar. En av Touraines lärjungar, den italienske sociologen Alberto Melucci (som även omnämns i texten av Andretta, della Porta med flera) valde i stället att tala om »det komplexa samhället«. Den komplexitet och reflexivitet som kännetecknar dagens samhällen kommer aldrig, menade Melucci, att kunna producera en social rörelse utan snarare en mångfald av rörelser.⁹

Klasskonfliktens minskade betydelse samt uppkomsten av nya identitets- och

8. Jean L Cohen och Andrew Arato, *Det civila samhället och den politiska teorin* (1993), s 435.

9. Thörn (1997), s 106.

kunskapsrelaterade konflikter – och hur detta påverkar det kollektiva handlandet – är teman som går igen hos en rad samhällsteoretiker, från 70-talet och framåt.

Ett exempel är sociologen Jürgen Habermas, som även han hävdade att kapitalismens förändringar och klasskonfliktens institutionalisering inom välfärdsstaten förändrat rörelsernas karaktär. Konflikter uppstår nu snarare på grund av statliga åtgärder, och handlar allt mer om kultursfären, socialisation och frågor om livsformer. Så kallade post-materiella värderingar (jämfällhet, självförverkligande och mänskliga rättigheter) anses få en ökad betydelse, främst inom den nya medelklassen och hos yngre välutbildade grupper. De sociala rörelsernas roll i detta nya sammanhang blir för Habermas, som hos Touraine, att såväl vara kreativa omtolkare av kultur och identiteter som att utöka civilsamhällets roll i relation till det politiska systemet.¹⁰

Ett annat exempel på försök att handskas med frågan om heterogenitet och enhet står Chantal Mouffe och Ernesto Laclau för.¹¹ Trots att de spårar förändringens grund i en förändring av kapitalismens och statens funktionssätt, vänder de sig mot alla försök att finna

en grund till motstånd eller att söka rörelsernas uppkomst i ett specifikt förtryck, eller i relation till en specifik konflikt-dimension. Deras lösning blir att härleda rörelsernas upplevda samhörighet till att de alla är uttryck för »nya demokratiska kamper«, som ett resultat av en under moderniteten ständigt expanderande diskurs om demokrati och rättigheter. Heterogena rörelser finner enhet i en kamp för att sprida demokratins logik till allt fler samhälleliga områden, utan att göra det utifrån en identitet grundad i ett och samma förtryck. Snarare länkas de olika kamperna samman i sin demokratiska och anti-hierarkiska strävan. Åttiotalets »regnbågsallianser« mellan olika identitetsbaserade rörelser beskrivs som en förebild för dessa nya kamper.

* * *

Många av de senaste årens teorier om sociala rörelser tycks alltså röra sig mot en modell som förutsätter att kamper om kunskap, symboler och identiteter har ersatt konflikter grundade i produktionen, mellan arbete och kapital. I stället för en central konflikt har vi att göra med en mångfacetterad uppsättning konflikter, av olika ursprung. »Nya sociala rörelser« anses ha ersatt de

10. Jürgen Habermas, *Between Facts and Norms* (1996), s 366–379; Jürgen Habermas, *The Theory of Communicative Action*, vol 2 (1987), s 391–396; Jürgen Habermas, »Den nya överskådligheten«, i *Ord&Bild* nr 3 1985, s 71–74.

11. Se exempelvis Ernesto Laclau och Chantal Mouffe, *Hegemony and Socialist Strategy* (1985); Chantal Mouffe, »Hegemoni och nya politiska subjekt: med sikte på ett nytt demokrati-begrepp«, *Fronesis* nr 3–4 (2000).

gamla, och deras roll är att vitalisera de förstenade, traditionella formerna av politik. Dock grundas samtidigt denna beskrivning i en föreställning om ett epokskifte som relaterar till produktionen, exempelvis diskursen om postfordism, som till dessa samhällsförändringar kopplar fenomen som nationalstatens minskade ekonomiska och politiska suveränitet, informationaliserings med mera.

Men dessa teoriers sökande efter förklaringar till aktivismen i ett postindustriellt tillstånd bortom industrisamhällets motsättningar, lyckas svårligen förklara den globala rättviserörelse som under senare år har blommat upp.¹² Att den amerikanska fackföreningsrörelsen AFL-CIO var en nyckelaktör vid demonstrationerna i Seattle, eller att brasilianska CUT spelat en viktig roll vid organiseringen av de världssociala forumen (World Social Forum) i Porto Alegre 2001–2003, dessutom i intimt samarbete med såväl »gamla« som »nya« rörelser, låter sig inte förklaras utifrån antaganden om att konflikter mellan arbete och kapital tillhör det förgångna. De protester som den globala rättviserörelsen ger uttryck för tenderar att allt mer röra frågor som aktualiserats av den

ekonomiska globaliseringen. Det är i relation till denna fråga som den heterogena rörelsen artikulerar sin enhet, samtidigt som den hela tiden ger uttryck för sin heterogenitet och ofta omnämner sig som en »rörelse av rörelser«.

Denna problematik är en av utgångspunkterna för den konkreta undersökning av en mobilisering i Genua som genomfördes av Massimiliano Andretta, Donatella della Porta, Lorenzo Mosca och Herbert Reiter, och som vi publicerar ett utdrag ur. Texten är ett utdrag ur en större undersökning som gjordes främst under G8-demonstrationerna, men som kompletterades med data från det första europeiska sociala forumet (ESF), som hölls i Florens i november 2002.¹³ I Genua genomfördes runt 800 intervjuer med italienska aktivister, i Florens 2 384 (varav cirka 70 procent kom från Italien och resterande från andra länder).¹⁴

G8-demonstrationerna i Genua tycks stå som en antites till protesterna i Seattle knappt två år tidigare. Den händelse som starkast förknippas med Genua kommer troligen att bli polisens döds-skjutning av den 23-årige aktivisten Carlo Giuliani, det första dödsfall som

12. Denna kritik framförs exempelvis av Håkan Thörn, »Nya sociala rörelser, globalisering och den sociologiska eurocentrismen«, *Sociologisk forskning* nr 2 2003.

13. Massimiliano Andretta, Donatella della Porta, Lorenzo Mosca och Herbert Reiter, *No Global – New Global. Identität und Strategien der Antiglobalisierungsbewegung* (2003). Ursprungligen utgiven som *Global, noglobal, new global. La protesta contro il G8 a Genova* (2002), men översatt från italienska till tyska av en av författarna (Reiter).

14. *Ibid.*, s 37–41.

krävts under sammandrabbningar mellan polis och demonstranter under den nya protestvågen, åtminstone i väst. Även de brutala tillslagen mot de skolor där aktivister bodde under slutet av protestdagarna, med flera konstaterade fall av grov misshandel, förnedring och trakasserier, spår på denna bild av Genua som ett par mörka dagar för den globala rättviserörelsen. Andretta, della Porta med flera bekräftar i sin undersökning delvis denna bild. Som en av de internationellt sett främsta forskarna när det gäller polisiärt agerande under demonstrationer menar della Porta tillsammans med sina medförfattare att händelserna i Genua bör ses som en del i en större förändring. Om polisen från 70-talet och framåt blev allt mer tolerant, använde färre tvångsåtgärder och inriktade sig mer på förhandling – såväl i Italien som i västvärlden generellt – har de senaste årens toppmötesdemonstrationer förändrat läget. Demonstranternas rätt att utöva sina medborgerliga rättigheter har i allt större utsträckning underordnats bland polisens prioriteringar, till förmån för skyddet av själva toppmötena.¹⁵

Bortom denna delvis mediestyrd bild finns dock ett annat Genua, som författarna huvudsakligen koncentrerar sig på. Det är en bild av hur sinsemellan väldigt olika aktörer, genom olika former av nätverk och samarbetsgrupper, lyckades mobilisera 300 000 demonstranter för att sätta fokus på de orättfärdiga former av global politik som de ansåg att de rika G8-länderna stod för. Av hur »gamla sociala rörelser« som fackföreningsrörelsen och »nya sociala rörelser« som freds- och miljö-rörelsen aktivt deltog i dessa protester tillsammans, på ett sätt som tio år tidigare hade varit otänkbara. Av hur de protesterande inte upplever sig vara emot globaliseringen i sig, men väl den ekonomiska globaliseringens bristande demokratiska förankring och sociala och ekologiska avigsidor. Av hur protesterna mobiliserade många ungdomar, i en tid då ungdomars bristande politiska engagemang blivit något av ett mantra.¹⁶

Det sätt att mobilisera protester och organisera politiskt samarbete inom en heterogen kontext, som Genua Social

15. Ibid, s 122 ff; s 152. Andretta, della Porta m fl menar dessutom att demonstrationerna i samband med EU-toppmötet i Göteborg juni 2001 – som föregick Genua med en månad – var ett slags nyckelerfarenhet när det gäller förhållandet mellan statsmakten och demonstranterna. De pekar på sammanbrottet för den kontaktgrupp som upprättats mellan demonstrationsorganisatörerna och polisen, den svaga tilltron till polisen från demonstranternas sida och de inskränkningar i medborgerliga rättigheter som skedde (exempelvis det temporära inreseförbudet för aktivister från andra EU-länder) (s 114 ff).

16. För en diskussion om synen på ungdomar och politiskt engagemang i den svenska debatten, se Adrienne Sörbom, *Vart tar politiken vägen? Om individualisering, reflexivitet och görbarhet i det politiska engagemanget* (2002), s 15 ff.

Forum praktiserade under G8-demonstrationerna 2001, har varit den form som använts i de många lokala och regionala sociala forum som arrangerats under senare år, av centrala aktörer och nätverk inom den globala rättviserörelsen. Som modell för de sociala forumen står det första världssociala forumet (World Social Forum), arrangerat för första gången i januari 2001, i den brasilianska staden Porto Alegre, som ett svar på de ekonomiska eliternas årliga World Economic Forum i schweiziska Davos.¹⁷

Både de senaste årens toppmötesdemonstrationer mot globala institutioner och globala alternativmöten som de sociala forumen är fenomen som kan kopplas till tidigare, liknande manifestationer de senaste tio-tjugo åren, som också har riktat sig mot de nya makt-konstellationer och samhällsproblem som anses karakterisera globaliseringen. Före Seattle hölls under 80-talet demonstrationer mot de globala institutionernas toppmöten (exempelvis 1988 i Berlin, mot Världsbanken och IMF, Internationella valutafonden; 1990 i Bryssel, mot de förhandlingar som ledde fram till WTO; eller i syd, massdemon-

strationer mot IMF:s politik redan under 80-talet).¹⁸ Samtidigt går det att se hur det, från 70-talet och framåt, i samband med FN:s stora konferenser arrangeras »alternativkonferenser«, vilket ofta också varit fallet vid andra globala institutioners toppmöten (exempelvis 1984, i samband med ett G7-möte).¹⁹ Det som har kännetecknat de sociala forumen är att de, till skillnad från tidigare alternativkonferenser, varit fristående forum, snarare än arrangemang genomförda i samband med pågående toppmöten i samma stad (vilket dock var fallet med Genua Social Forum). Som en av det världssociala forumets föregångare brukar även nämnas det intergalaktiska möte mot nyliberalismen som zapatistgerillan sammankallade i Mexico 1996.²⁰

* * *

I Sverige hölls de första sociala forumen hösten 2002: Östergötland Social Forum i Norrköping och Skåne Social Forum i Lund. Under 2003 hölls ett socialt forum i Uppsala samt ett mindre i Frölunda. För att betona att det rörde sig om lokalt förankrade arrangemang, utan behov av tillresta från andra delar

17. Se föregående kapitel i detta nummer av *Fronesis*, om World Social Forum, s 61–85.

18. Jürgen Gerhards och Dieter Rucht, »Mesomobilization: Organizing and Framing in Two Protest Campaigns in West Germany«, *American Journal of Sociology*, vol 98, nr 3 (1992), s 555–596; Jeremy Brecher, Tom Costello och Brendan Smith, *Globalization from Below* (2000), s 12; Jens Ergon, »Leksakstillverkarens idé«, i Jens Ergon (red), *Rörelsernas tid* (2003), s 46.

19. Håkan Thörn, *Globaliseringens dimensioner* (2002), s 154; Andretta, della Porta m fl (2003), s 21.

20. Petter Larsson, *Proteststormen* (2001), s 61.

av landet, och för att dra fördelar av nationell samordning och uppmärksamhet, hölls andra helgen i maj 2004 parallella sociala forum i Lund, Stockholm, Uppsala och Umeå, följt en vecka senare av Göteborgs sociala forum.

Under ett antal dagar var alltså de centrala aktörerna inom den globala rättviserörelsen i Sverige sysselsatta med att skapa en demokratisk arena för såväl aktivister som allmänhet. För att få svar på en mängd frågor om denna rörelse – dess aktivister, sympatisörer och andra som rör sig i dess utkanter – genomförde vi därför, tillsammans med några andra rörelseforskare, en enkätundersökning vid Skåne Social Forum i Lund, Stockholms sociala forum och Göteborgs sociala forum.²¹ Runt 1 050 enkäter samlades in, från dem som besökte de tre forumen, varav i skrivande stund endast de 527 från Lund är behandlade.²² Därför kommer vi enbart att resonera utifrån detta material.

Mycket av det som Andretta, della Porta med flera kommer fram till i sin undersökning av Genua Social Forum bekräftas av vår egen undersökning. Den heterogenitet som påvisas i Ge-

nua-undersökningen återfinns även på Skåne Social Forum – socioekonomiskt, åldersmässigt, avseende organisations-tillhörighet och åsiktsmässigt.

När det gäller de socioekonomiska variablerna kan det konstateras att även den svenska rörelsekontexten till stor del består av studenter. 46,7 procent uppgav sig vara studerande på grundskole-, gymnasie- eller högskolenivå (jämfört med 49,9 procent i Genua). 20 procent är arbetslösa, tillfällig- eller deltidsarbetande (jämfört med 10,7 procent i Genua²³). I vårt material anger sig 19 procent vara fast anställda, 7,3 procent pensionerade och 5,3 procent frilansare eller egenföretagare. På samma sätt som bland aktivisterna vid G8-demonstrationerna, har väldigt stor andel av besökarna vid Skåne Social Forum hög utbildning. Även här anger runt hälften att de har högskoleexamen, och runt nio tiondelar av alla icke-studenter att de har minst studentexamen. Vad dessa siffror säger är inte uppenbart. Till viss del tycks de bekräfta 70-talets analys, som tidigare nämndes, om att rörelseaktivism i dag främst är kopplad till »den nya medelklassen«. Å and-

21. Medverkande i arbetet med sociala forumundersökningen är utöver denna texts författare Hilma Holm, Henrik Nordvall och Adrienne Sörbom. En mer utförlig redovisning av materialet kommer, utöver det som redovisas i denna text, att presenteras senare.

22. Det uppskattas av arrangörerna att det kom 7 300 personer till de seminarier som hölls vid Skåne Social Forum i Lund. Detta är inte samma sak som antalet besökare, då en del kan ha besökt flera seminarier, samtidigt som andra kan ha besökt forumet av andra skäl än en vilja att gå på seminarier (exempelvis för att botanisera bland bok- och informationsbord).

23. I Genuaundersökningen avser detta arbetslösa och tillfälligt anställda, vilket inte helt sammanfaller med vår egen kategori.

ra sidan har all politisk aktivism på något sätt dominerats av människor som tillhör en löst definierad »medelklass«. ²⁴ För att kunna säga något mer definitivt, bör en mer noggrann genomgång av materialet göras, utifrån olika, mer tydligt definierade klassdefinitioner, och i jämförelse med annat material av såväl andra rörelser som den svenska (eller kanske lokala) befolkningen i sin helhet.

Åldersmässigt går det även här att konstatera att den globala rättviserörelsen attraherar grupper, som annars brukar tillskrivas ett lågt politiskt engagemang. Bland forumbesökarna är det 70- och 80-talisterna som dominerar (69 procent): 8,6 procent är yngre än 19 år (Genua: 7 procent), 39 procent är mellan 19 och 25 år (Genua: 51 procent), 22 procent är mellan 26 och 35 år (Genua: 25 procent) och 29,9 procent är över 35 år (Genua: 17 procent). Den inom sociala rörelseforskning omhuldade tesen att det främst är ungdomar som är aktiva inom rörelser, tycks alltså bekräftas av vårt material. ²⁵ Men i jämförelse med Andretta, della Porta med fleras undersökning tycks det finnas en något större åldersspridning i det svenska materialet, med en större representation av dem som är äldre än 35 år. Det ibland gjorda antagandet om att den nya rörelsekontexten enbart skulle bestå av

ungdomar och gamla aktivister från 68-generationen tycks dock inte ha något fog för sig. De som är födda på 40-, 50- och 60-talen utgör alla vardera mellan 8 och 9,6 procent av besökarna.

Bilden av forumbesökarnas politiska engagemang och erfarenhet är också relativt heterogen. 65,6 procent anger att de är medlem i någon av de organisationer som deltar vid Skåne Social Forum. Av dem som är medlemmar i någon organisation anger 13,2 procent att de enbart betalar medlemsavgift, 28 procent att de deltar i enstaka aktiviteter och 48 procent att de är aktiva i flertalet aktiviteter; 44,2 procent säger sig ha en organisatorisk roll och 7,8 procent uppger att de är anställda av organisationen, partiet eller nätverket i fråga. Samtidigt tycks forumbesökarnas erfarenhet av andra aktiviteter organiserade av centrala aktörer inom den globala rättviserörelsen vara mer begränsad. 54,6 procent anger att de aldrig har medverkat på ett tidigare socialt forum. 33,2 procent deltog vid Skåne Social Forum 2002 och 8,7 procent anger att de deltagit vid andra lokala sociala forum. 22,6 procent deltog i EU-demonstrationerna i Göteborg 2001. Det enda som avviker från detta är fredsdemonstrationerna som arrangerades över hela världen den 15 februari 2003. I dessa deltog 57,3 procent av dem som har sva-

24. Jan Pakulski, »Social Movements and Class: The Decline of the Marxist Paradigm«, i Louis Maheu (red), *Social Movements and Social Classes* (1995), s 61.

25. Se exempelvis Pakulski (1995), s 68.

rat på enkäten. Måtten på tidigare engagemang inom rörelsen visar dock på att en väldigt stor andel av de deltagande är relativt nya inom denna heterogena rörelsekontext, och att relativt många saknar tidigare erfarenheter av politisk aktivitet över huvud taget.

På samma sätt som i Genua fanns det på Skåne Social Forum en stor politisk och organisatorisk heterogenitet. Över 110 olika organisationer deltog, etablerade som oetablerade, små som stora. Bland dessa går det att återfinna miljöorganisationer som Svenska naturskyddsföreningen, traditionella vänsterorganisationer som SSU och SKP, solidaritetsorganisationer som Individuell människohjälp och Afrikagrupperna, fackliga organisationer som LO och SAC, människorättsorganisationer som Amnesty, nya globaliseringsinriktade organisationer som Attac och Globalisering underifrån, partier som miljöpartiet och så vidare. Det är också svårt att säga att det är någon enskild organisation som dominerar. Av de totalt 98 organisationer som anges, är det ingen som har fler än 7,2 procent medlemmar närvarande, vilket är en siffra som gäller Amnesty. De därefter följande fjorton organisationerna med flest deltagande medlemmar är, från 6,2 till 1,9 procent, Attac, Ordfront, Ung vänster, SAC, vänsterpartiet, Rädda barnen, Greenpeace, Indivi-

duell människohjälp, socialdemokraterna, ABF, SSU, miljöpartiet, Världsbutiker-na och Miljöförbundet jordens vänner.

Sätten att arbeta politiskt tycks även skilja sig åt bland deltagarna. Om man ser till mer traditionella sätt att arbeta politiskt, såsom att arbeta inom i ett politiskt parti, har 21,8 procent av forumdeltagarna under det senaste året varit aktiva i ett politiskt parti. Detta kan jämföras med att 42,2 procent anger att de någon gång varit aktiva i ett politiskt parti. Detta tyder på att de som tidigare varit aktiva inom ett parti nu har valt andra sätt att arbeta politiskt. En stor andel har demonstrerat under senaste året, nämligen 60,9 procent. För att nämna några andra sätt att arbeta politiskt, så har av forumbesökarna under det senaste året 43,8 procent delat ut flygblad, 11 procent deltagit i en »*sitt-in*« (sittstrejck, trafikblockad eller liknande), 8,7 procent ägnat sig åt egendomsförstörelse i politiskt syfte, 4,7 procent strejkat och 13,9 procent spelat politisk gatuteater eller politisk musik.

Graden av engagemang, politisk och organisatorisk tillhörighet, tidigare medverkan i den globala rättviserörelsens mobiliseringar och de sätt man väljer att arbeta politiskt förefaller alltså skilja sig åt.²⁶ Trots detta tycks det finnas en stor grad av identifikation med rörelsen i dess helhet. Så många som

26. Huruvida det går att se motsvarande heterogenitet när det gäller politiska målsättningar, om det går att tala om förekomsten om olika »sektorer« inom rörelsen – på samma sätt som Andretta, della Porta med flera gör – och om man kan se ett sammanbindande ramverk mellan de olika aktörerna, kommer en noggrannare analys av materialet förhoppningsvis att kunna visa.

67,2 procent av forumbesökarna anger att de identifierar sig »ganska eller väldigt mycket« med rörelsen i dess helhet, medan endast 47,3 procent identifierar sig »ganska eller väldigt mycket« med en specifik organisation. Motsvarande siffror för Genuaundersökningen är 71 respektive 44 procent.

De sociala forumens form tycks alltså även i ett svenskt rörelsesammanhang erbjuda möjligheter för olika politiska organisationer, partier och nätverk att delta i samma mobilisering utan att behöva ge upp sin identitet eller särart, samtidigt som aktörerna i hög grad identifierar sig med den övergripande rörelsen i dess helhet.

* * *

I sin text påvisar inte bara Andretta, della Porta med flera heterogeniteten inom rörelsen, utan också vad som binder den samman – såväl idémässigt som organisatoriskt. När det gäller åsikter, värderingar, identiteter, analyser och målsättningar, menar de att det är just frågan om ekonomins globalisering – och de sociala och demokratiska problem denna är behäftad med – som tjänar som den punkt där olika utgångspunkter binds samman.

För att förstå detta sammanflöde använder de sig av begreppen *frame* och

master frame.²⁷ Begreppet *frame* skulle kunna översättas med tolkningsram eller tolkning, och handlar dels om den förståelse av en given situation (allt från övergripande världsbild till hur en konkret situation förstås) som rörelseaktivisterna själva har eller har att utgå ifrån, dels om hur deras handlingar (exempelvis kampanjer, demonstrationer eller skapandet av nätverk) alltid inbegriper en aktiv omtolkning av denna förståelse. Med *master frame* avses en yttre tolkningsram, som håller samman sinsemellan olika *frames*, som får olika förståelsehorisonter att samordnas utan att helt smälta samman. Användandet av dessa begrepp blir emellertid bara fråga om att sätta ord på den process av kreativa tolkningar och omtolkningar som oundvikligen måste ske om ett antal olikartade aktörer skall kunna komma överens om att göra något tillsammans, utan att behöva underordna sig varandra. Men begreppen ger inte svar på frågan om vilka sociala förutsättningar och mekanismer som möjliggör detta sammanflöde av tolkningar, och varför det är möjligt just nu men inte varit det tidigare.

I andra delar av Andretta, della Porta med fleras undersökning än den vi publicerar pekars det på hur ny teknik inom kommunikationsområdet (Inter-

27. Detta begrepp är sprunget ur den huvudsakligen amerikanska tradition av sociala rörelsestudier, som kännetecknats av väldigt konkreta analyser av hur rörelser mobiliserar olika former av tillgängliga resurser i sin omgivning för att uppnå sina mål (»resursmobiliseringsteori«). Se Ron Eyerman, »The Cultural Praxis of Social Movements«, i José F Pacheco (red), *Kultur, teori, praxis* (2000), s 40 ff.

net, e-post, sms med mera) inte bara har förenklats kommunikationen inom och mellan rörelser, utan även förändrat deras självbild.²⁸ Metaforer och organisationsmodeller hämtar teman från den nya informations- och kommunikationsteknologins värld, och tekniken blir sålunda inte bara ett redskap, utan även något som förändrar aktörernas världsuppfattning och värderingar. På samma sätt som Internet inte har något centrum, utan är ett utspjutt och från ett oändligt antal punkter tillgängligt nätverk, där interaktionen fungerar enligt andra principer än en strikt hierarki, uppfattas den egna aktivismen och även demokratin i stort som något som främjas av decentraliserade, icke-hierarkiska och öppna maktstrukturer. I ytterligare andra delar av Genuaundersökningen talas det i stället om att rörelsens icke-centralism och nätverksform går tillbaka till de experiment med organisationsformer som inleddes av sextioalets rörelser, i kritik mot den centralistiska organisering man ansåg arbetarrörelsen stå för.²⁹ Alltså i en tid då varken Internet, e-post eller sms fanns. Det förefaller oklart – om nu frågan går att svara på – om det är rörelserna själva

som utvecklat dessa nya organisationsformer, eller om deras beteenden är återspeglningar av teknisk och ekonomisk utveckling.

Detta för tankarna till samhällsteoretikerna Michael Hardts och Antonio Negris samtidsdiagnoser från *Imperiet* och nu senast *Multitude*.³⁰ Även deras nya perspektiv på det kollektiva politiska handlandet (som inte primärt är att betrakta som sociala rörelseteorier) rör sig kring frågan hur globaliseringen och framväxten av nätverksorganiserad produktion eller postfordism relaterar till nya former av motstånd och nya krav och synsätt på demokratin. Det Hardt och Negri i stora drag gör är att sammanföra två problematiker, som varit tydligt närvarande inom sociala rörelseteorier. Dels hur produktion och ekonomi förhåller sig till politiskt handlande, dels hur enhet och pluralism förhåller sig till varandra inom rörelser. För dem blir dagens rörelser och motstånd delvis ett uttryck för att en kapitalistisk värdeförmeringsprocess utsträcks till allt fler sociala sfärer och inte längre bara gäller lönearbetet. En allt mer intrikat reglering av det sociala livet, understödd av en globalt utspridd maktapparat (imperiet), gör att samma kon-

28. Massimiliano Andretta med flera (2003), s 72.

29. Ibid, s 78.

30. Michael Hardt och Antonio Negri, *Imperiet* (2003); Michael Hardt och Antonio Negri, *Multitude* (2004). För en mer utförlig presentation av Hardts och Negris teorier, se Klas Gustavsson, *Socialismens liv efter döden* (2004), främst kap 8 och 9, samt Adam Arvidsson, »Kapitalismen efter det moderna samhället – en introduktion till Antonio Negri och Michael Hardts >Empire<<, *Fronesis* nr 6–7 (2001).

fliktkälla genererar många konflikter. I ett rörelsemobiliseringssammanhang innebär detta att förutsättningarna har ökat för att sammanföra till synes disparata aktörer i en gemensam kamp.

Likheten med Andretta, della Porta med flera ligger i att de också pekar på hur såväl produktion som motstånd i dag sker utifrån andra premisser än tidigare. Både enhet och mångfald tycks genom en nätverksorganisering kunna bibehållas, menar Hardt och Negri.³¹ De menar också att dessa nya former av kollektivt politiskt handlande pekar mot nya former för demokratiskt handlande, bortom de demokratiska institutioner som i dag ständigt förklaras befinna sig i kris. Men även om nya tekniska hjälpmedel ses som väsentliga för dessa nya organisationsformer, menar de att det är kollektivt motstånd som varit den pådrivande faktorn bakom de förändringar som tar sig uttryck i exempelvis en nätverksorganiserad kapitalism. På ett grundläggande plan menar de att motståndets kategori är primär, och den pådrivande faktorn bakom inte bara enskilda samhällsförändringar utan bakom moderniseringsprocessen i sig. Epokgörande skiften inom produktion och samhällsorganisation kopplas till perioder av intensivt motstånd och protester, perioder av en rik produktion av nya subjektiviteter och alternativa levnads sätt. Sextio- och sjuttioitalens »nya rörelser« blir inte för Hardt och Negri,

som hos Touraine, ett uttryck för att ett nytt postindustriellt samhälle skulle ha inträtt. Tvärtom ses de som den kraft som – tillsammans med de postkoloniala kamperna världen över – tvingade fram en förändring inom produktionen, i riktning mot det vi i dag karakteriserar som »globalisering«. Och på ett liknande sätt menar de att den keynesianska, nationalstatsbaserade fordristiska produktionsordningen och den därtill hörande samhällsorganisationen – för oss »den svenska modellen«, i USA »*New Deal*« – var ett resultat av, eller kanske snarare en respons på, arbetarrörelsens kamper. På så sätt skulle vi kunna se den av Sombart prisade »mass-etiken« hos arbetarrörelsen, som något som såväl möjliggjorde som framtvingade massproduktionens, masskonsumtionens och välfärdsstatens samhälle. Ett samhälle som sextio- och sjuttioitalens rörelser i sin tur kom att utmana, såväl genom sina experiment med icke-hierarkiska organisationsformer som genom sin kritik mot samhällets homogeniserande institutioner och traditioner.

Det är troligen svårt att, utifrån vad som framkommer hos Andretta, della Porta med flera, eller för den delen i vårt eget material, styrka någon slags koppling mellan de teser om en kapitalism som har brett ut sig till alla sociala sfärer som Hardt och Negri för fram och en analys av rörelsens socioekonomiska sammansättning. Hur som helst

31. Hardt och Negri (2004), s 217 f, 285 ff.

visar Hardts och Negris teori hur det är möjligt att på den idémässiga nivån skapa en sammanhållen analys, som möjliggör att olika rörelseaktörer kan länka samman sina specifika kamper utan att ge avkall på sina egna identiteter.

Den process vi ser i de sociala forumen och inom den globala rättviserörelsen i stort, pekar inte bara på hur he-

terogenitet och enhet låter sig samsas, genom nya former av organisering. När de vanliga offentligheterna inte fungerar, eller underkastas andra logiker än tidigare, kan den nätverksorganisering som de sociala forumen är ett uttryck för dessutom ses som en innovativ respons för att finna nya former för demokratin.